

TEPAV Tütün Kontrol Politikası Araştırma Ekibi¹**Bir ismin düşündürdükleri: Tütün Ürünleri?²**

Bir konu üzerine düşünürken, ilk olarak konunun esasını oluşturan kavramların, terimlerin ne ifade ettiğini çok iyi anlamamız gerekir. O konu tartışılırken, tartışmaya dahil olan herkesin kullanılan terimlerin ne anlama geldiğini bilmesi gerekir. Hele ki, bir konu bilim insanları tarafından tartışılıyorsa, o konu üzerine bilimsel çalışmalar yapılıyorsa ve bu çalışmaların sonuçlarına bağlı olarak birtakım politikalar belirleniyorsa, kullanılan terimlerin ne anlama geldiğinin bilinmesi daha da önemli hale gelir.

Günümüzde, kullandığımız ölçü birimlerinin, örneğin, metrenin, kilogramın ne anlama geldiği az çok herkes tarafından bilinir. “Bir kilogram” bugün hepimiz için aynı ağırlığı ifade eder. Bunun nedeni, birilerinin geçmişte bu konuya eğilmiş ve bu ağırlık ölçüsü için bir bilimsel tanım yapmak için uğraşmış olmaları. O uğraşlar neticesinde bugün pazarda, manavda alışverişlerimizde bu birimi rahatlıkla kullanabiliyoruz; yanlış anlaşılmaktan endişe etmiyoruz.

Ne yazık ki, bazı alanlarda kullanılan kavramlar metrik sistemin ölçü birimleri gibi standardizasyonu görece kolay olan kavramlar değiller. Özellikle yeniliklerin ve değişimin bolca görüldüğü alanlarda, değişim bazen o kadar hızlı oluyor ki, düşüncelerimizi ve tartışmalarımızı şekillendiren kavramların tanımını yapılması, bu tanımların yerleşmesi, benimsenmesi bu hıza yetişemiyor. Böyle olunca, olayların zihnimizde yer etme biçimi kişiler arasında belirgin bir şekilde farklılık gösteriyor. Bu farklılık, düşüncelerimize, söylemimize, aldığımız kararlara ve daha geniş boyutta düşünürsek de, ülkelerin uyguladığı politikalara yansıyor.

¹ Bu notu TEPAV Tütün Kontrol Politikası Araştırma Ekibi hazırlamıştır.

² **Proje destek ve teşekkür beyanı:** Bu çalışma, ABD’de kâr amacı gütmeyen bir 501(c)(3) özel vakfı olan Foundation for a Smoke-Free World, Inc. (“FSFW”) tarafından sağlanan bir hibe ile finanse edilmiştir. Bu çalışmanın planlanmasında veya yürütülmesinde, veri analizinde veya sonuçların yayınlanmasında FSFW’nin hiçbir rolü yoktur.

Günümüzde tütün içeren ürünlerin geniş bir kullanıma sahip olduğu ve bu ürünlerin yılda 7 milyondan fazla kişinin ölümüne neden olduğu biliniyor. Tütün içeren ürünlerin farklı çeşitleri (sigara, sarma sigara, puro, sigarillo, bidi gibi) mevcut. Hangi çeşit ürünün daha yaygın olduğu, coğrafi bölgeye ve kültüre bağlı olarak değişiklik gösterse de, ölümlerin çoğunun sigara kullanımı nedeniyle olduğu biliniyor. Tütün içeren ürünlerin yanı sıra, tütün içermeyen ama nikotin içerebilen ürünler de mevcut, bunların arasında en sık duyduğumuz elektronik sigara (e-sigara) ve benzeri buharlı ürünler (vaping ürünleri). Bu ürünlerin sigarayı bırakmak veya azaltmak isteyenler tarafından sigaradan uzak durma amacıyla kullanıldığını görüyoruz. Ayrıca, tütün içeren, ama sigara gibi yakılmadan, sadece ısıtılarak kullanılan ürünler de var. Kısacası, ürünlerin geniş bir yelpazeye yayıldığını, çeşitliliğe sahip olduğunu görüyoruz. Bu ürünlerin ortaya çıkışı ile birlikte tütün ürünleri piyasasını anlamak, ürünlerin zararını değerlendirmek ve gelişmeleri yorumlamak iyice zorlaştı. Artık tütün ürünü dendiğinde hepimiz aynı şeyi anlamıyoruz.

Tütün ve nikotin ürünlerinin ve buharlı (vaping) ürünlerin hızlı evrimi ile birlikte, bunların tanımlanması ve isimlendirilmesi konusunda daha fazla çalışma yapılması ihtiyacı ortaya çıktı. Konuyla ilgili olduğu bilinen tanınmış kuruluşların kullandığı isimlere baktığımızda ilginç bir durumla karşılaşılıyor. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'deki Gıda ve İlaç Birliği (FDA) e-sigaraları bir tütün ürünü olarak adlandırıyor. Ancak, e-sigaralardaki tek tütün bileşeninin nikotin olması ve nikotin içeren nikotin replasman tedavisi (nicotine replacement therapy-NRT) ürünlerinin İlaç Değerlendirme ve Araştırma Merkezi (CDER) tarafından tıbbi ürün olarak düzenlenmesi, tütün ürünü olarak sınıflandırılmaması, çelişkili bir duruma işaret ediyor. Ayrıca, pek çok e-sigaranın nikotin veya başka bir tütün bileşeni, hatta herhangi bir psikoaktif ilaç içermediği dikkate alındığında, bu tür buharlı ürünlerin neden tütün ürünü olarak isimlendirildiğini açıklamak zorlaşıyor.

Benzer şekilde, Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün de tütün bileşenleri içermeyen ürünleri tütün ürünleri olarak sınıflandırdığına rastlıyoruz. Tütün kontrolü araştırmalarının önemli bir destekçisi olan Bloomberg Philanthropies adlı kuruluşun ise e-sigaraları aromalı tütün ürünleri olarak isimlendirdiğini görüyoruz.

Bir süre önce "Addiction" adlı bilimsel dergide Sharon Cox ve meslektaşları tarafından kaleme alınan bir makale³ yayınlandı. Çalışmayı yapanlar, tütün ve nikotin içeren ürünleri ve elektronik sigara ürünlerini ele alıp bu ürünlerin ne şekilde gruplanması gerektiği ve temel grupların neler olması gerektiği üzerine kafa yormuşlar; bu alanda bir ontoloji geliştirmeye uğraşmışlar.

Birleşik Krallık Kanser Araştırmaları (Cancer Research United Kingdom) tarafından desteklenmiş olan bu çalışmada yazarlar, e-sigara ile ilişkili tüm varlıkları (tütün ve nikotin ürünlerini ve buharlı ürünleri) içeren bir e-sigara ontolojisi (E-CigO) geliştirmeye başlamışlar. Çalışmalara 2019 yılında geniş bir katılımcı grubuyla webinarlar ve çalıştaylar yapılarak başlanmış. Nikotin ve tütün konusunda akademi içinden ve dışından araştırmacıların ve konuyla ilgili uzmanların (politika, uygulama, araştırma yöntemleri, halk sağlığı, epidemiyoloji, temel bilim, toksikoloji gibi alanlarda uzmanların) katıldığı bu toplantılarda e-sigara ile bağlantılı olabilecek 700 civarında terim incelenmiş, bu terimlerin ontolojiye dahil edilip edilmeyeceği, edilecekse nereye, hangi etiket ve tanımla dahil edileceği tartışılmış. Kafa karışıklığına neden olduğu düşünülen temel noktalar değerlendirilmiş. Kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışmayı takiben

³ "Toward an ontology of tobacco, nicotine and vaping products", ADDICTION, 15 Ağustos 2022. Yazarlar: Sharon Cox, Robert West, Caitlin Notley, Kirstie Soar, Janna Hastings. Açık erişim: <https://doi.org/10.1111/add.16010>

BİR İSMİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: TÜTÜN ÜRÜNLERİ

araştırma ekibi varlıklara atfedilecek etiketler üzerinde uzlaşmaya varmış. Daha önce geliştirilmiş olan ontolojilerde (AddictO gibi) bulunan varlıkların gruplama-etiketleme bilgileri E-CigO'ya aktarılmış. Böylece geniş bir çeşitliliğe sahip olan çok sayıda farklı ürün sistematik bir şekilde sınıflandırılabilmiş ve ürünler arasındaki ilişkiler ortaya konabilmiş.

Yazarların oluşturduğu ontoloji temel olarak aşağıdaki tablolarda gösterilebilir.

Tütün ve nikotin ürünlerinin ve buharlı ürünlerin genel sınıfları:	Bir üst seviyedeki (daha genel ve kapsayıcı) kategori
Tütün	<i>Mal</i>
Tütün içeren ürün	<i>Ürün</i>
Nikotin içeren ürün	<i>Ürün</i>
Buharlı sigara cihazı	<i>Ürün</i>
Elektronik sigara cihazı	<i>Buharlı sigara cihazı</i>
Yakılarak kullanılan tütün içeren ürün	<i>Tütün içeren ürün</i>
Isıtılarak kullanılan tütün ürünü	<i>Tütün içeren ürün</i>
Dumansız tütün içeren ürün	<i>Tütün içeren ürün</i>

Tütün içeren ürünlerin türleri:	Bir üst seviyedeki (daha genel ve kapsayıcı) kategori
Puro	<i>Yakılarak kullanılan tütün içeren ürün</i>
Sigara	<i>Yakılarak kullanılan tütün içeren ürün</i>
Bidi	<i>Yakılarak kullanılan tütün içeren ürün</i>
Ağızdan kullanılan tütün içeren ürün	<i>Dumansız tütün içeren ürün</i>
Çiğnemelik tütün	<i>Ağızdan kullanılan tütün içeren ürün</i>
Burundan kullanılan snuff	<i>Dumansız tütün içeren ürün</i>
Ağızdan kullanılan snuff	<i>Ağızdan kullanılan tütün içeren ürün</i>
Sigarillo	<i>Puro</i>
Mamul sigara	<i>Sigara</i>
Elde sarılan sigara	<i>Sigara</i>

Nikotin içeren ürünlerin türleri:	Bir üst seviyedeki (daha genel ve kapsayıcı) kategori
Ağızdan kullanılan nikotin ürünü	<i>Nikotin içeren ürün</i>
Burundan kullanılan nikotin ürünü	<i>Nikotin içeren ürün</i>
İçe çekilen nikotin ürünü	<i>Nikotin içeren ürün</i>
Deriden emilen nikotin ürünü	<i>Nikotin içeren ürün</i>

E-sigara türleri:	Bir üst seviyedeki (daha genel ve kapsayıcı) kategori
E-sigara	<i>Elektronik sigara cihazı</i>
Nikotin içeren e-sigara	<i>E-sigara</i>
Açık sistem e-sigara	<i>E-sigara</i>
E-sigara pod cihazı	<i>E-sigara</i>
Kapalı sistem e-sigara	<i>E-sigara</i>

Açıkça görüldüğü üzere tütün içeren ürünler ve nikotin içeren ürünler ayrı olarak ele alınmış. Tütün içeren ürünlerin her zaman olmasa da genellikle nikotin içerdiği; nikotin içeren ürünlerin pek çoğunun ise tütün içermediği belirtilmiş. Ayrıca, e-sigara türleri, diğer ürün türlerinden, yani tütün içeren ürünlerden ve nikotin içeren ürünlerden ayrı bir sınıflandırmaya dahil edilmiş.

Dikkat çeken bir diğer nokta ise, tütün ürünleri ismi altında bir kategorinin, her ne kadar yasal düzenlemelerde bu terim kullanılıyor olsa da, terimin yarattığı belirsizliklerden ötürü, sınıflandırmaya dahil edilmemiş olması. Yazarlar bu terimin bilimsel çalışmalarda, eğer çalışma bu terimin yasal düzenlemelerdeki bahsi ile özel olarak ilgilenen bir çalışma değilse, kullanılmamasını tavsiye etmişler.

Bu piyasada ürünlere verilen isimlerin bilimsel araştırmaların yürütülmesini ve yorumlanmasını doğrudan etkilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ürünlerin isimlerinin ne olduğunun net bir şekilde herkesçe bilinmemesi, verilerin yorumlanması konusunda yanlış anlaşılmalara ve anlaşmazlıklara kolaylıkla yol açabilir. Örneğin, yapılan çalışmalarda e-sigaranın tütün ürünü olarak ele alınması neticesinde ABD’de gençler arasında tütün kullanımının yaygınlaştığına ilişkin bir sonuca varılması, yetişkinlerde tütün kullanımına ilişkin değerlendirmelerin ise sigara kullanımına odaklanması ve sigaralara bağımlılık ve zarar bakımında çok benzeyen sigarilloların hariç tutulması, neyin nasıl isimlendirildiğinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymakta.

Kullandığımız terimlerin ne kadar kafa karıştırıcı olabileceğine dair bir başka örnek, “e-sigara veya buharlı ürün kullanımıyla ilişkili akciğer hasarı (ecigarette or vaping product use associated lung injury- EVALI)” terimidir. Bu terim, ABD Hastalık Kontrol Merkezleri (CDC) tarafından, belirli tipte buharlı cihazların kullanılmasından kaynaklanan ve akut akciğer hasarını içeren bir klinik durumu tanımlamak için kullanıldı. Böylece, e-sigara EVALI teriminin içine yerleştirilmiş ve bahsedilen klinik tablo ile doğrudan ilişkilendirilmiş oldu. Daha sonra yapılan açıklamalarda, klinik durumun tek başına e-sigara kullanımı ile değil,

tetrahidrokanabinol (THC) içeren ve vitamin E asetat ile karıştırılmış sıvıların kullanımı ile ilgili olduğu bilgisi paylaşıldı. Ancak, EVALI tablosunun vahameti ve EVALI teriminin yarattığı algı ile halk arasında THC kullanımı ile e-sigara kullanımı karıştırılmaya başlandı ve bu karışıklık elbette e-sigara ve benzeri buharlı ürünlerin çok zararlı ve hatta öldürücü olduğu yönünde bir görüşün yerleşmesine vesile oldu.

Eğer bilim insanları ürünlerle ilgili açık ve net bir sınıflandırılması yapabilirse, kavramlar konusunda net olabilirse, basın bültenlerinin yazılması ve basına ve halka yönelik diğer bilimsel iletişim türleri de net olabilir. Bu konuda hazırlanmış bir ontolojinin hem farklı ürünlerin neler olduğuna, hem de onların zararlarına ilişkin görüşlerin bilimsel bir şekilde ortaya konmasına, dolayısıyla toplumdaki algının doğru bir şekilde oluşmasına ve halk sağlığının korunmasına ve geliştirilmesine olumlu katkıda bulunacağı açıktır.